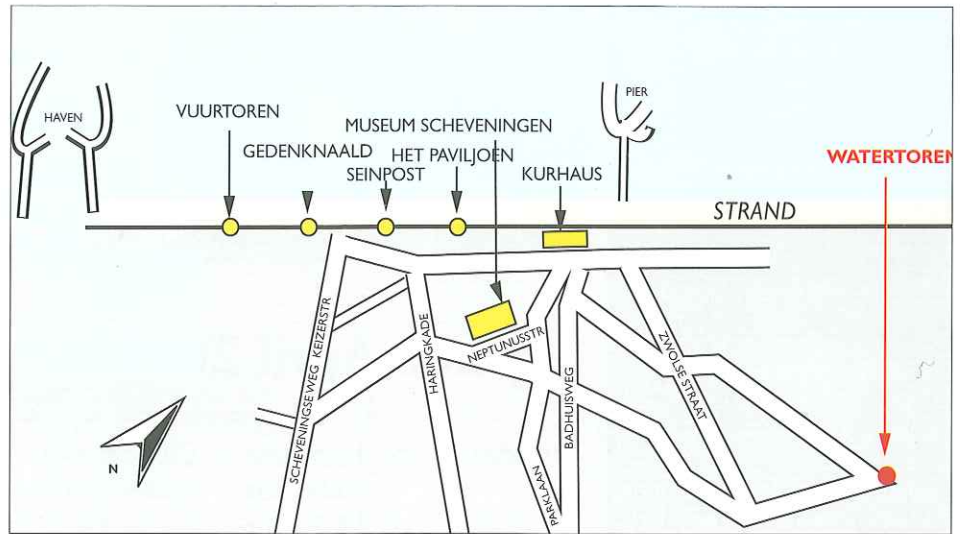

Symbolen uit de tijd dat men v

Het bijzondere van Scheveningen is dat het niet twee, maar drie monumentale torens heeft. De vuurtoren als één na oudste in Nederland bezochten wij al in december (III), de één na oudste watertoren van Nederland vorige maand (V). De derde mogen wij niet overslaan: de toren van de Oude Kerk. Ook weer op korte loopafstand van ons Paviljoen: tussen Gedenknaald (II) en Seinpost (IV) op de kop van de Keizerstraat. Vóór toren en kerk ziet men bovendien een beeldje staan, dat niet is weg te denken uit de rij van beelden aan zee: een (vissers)vrouw in Scheveningse klederdracht. Als ik u reeds nu verklap dat de sokkel met aanhorigheden, waarop zij staat, is ontworpen door onze oud-voorzitter Cees van Harmelen, dan is ook daarmee de noodzaak tot een bezoek gegeven. Zo slaan wij in één gang twee vliegen in één klap.

De toren

De toren waarvoor wij staan dateert vermoedelijk van omstreeks 1525 en is dus al zo'n 475 jaar oud. Hij is voor het grootste gedeelte vierkant opgetrokken. Vervolgens een achtkantige verhoging met daaromheen een ijzeren hek, om tenslotte te eindigen in een spits waarop een weerhaan dag en nacht wind en zout trotseert. Het alles in totaal zo'n 30 meter hoog. De toren behoort daarmee tot de oudste en meest karakteristieke kerktorens van Zuid Holland. Die van Loosduinen lijkt er veel op, maar is veel ouder (1230). De toren is een kleintje in vergelijking met de machtige en zeshoekige toren van de Haagse Grote of Sint Jacobskerk – dit jaar precies 50 jaar geleden van

zijn gietijzeren slaapmuts ontgaan – die maar liefst ruim 92 meter hoog is en net iets ouder (1424). De Scheveningse toren is daarmee als ik goed tel dus derde in rang. Evenals het beledende kerkgebouw is de toren jarenlang bepleisterd geweest, maar sedert de restauratie in de jaren vijftig is de rode baksteen weer in oude glorie hersteld.

De klok

De klok die in de toren hangt is eveneens van een respectabele leeftijd. Zij werd gegoten in 1597 door een zekere Conraet Antonisz, die gietter was in de Haagse Kloosterkerk. Als zij daar is gegoten dan moet men er zeulend door de duinen werkelijk een zware klus aan hebben gehad, want de fraaie en kaarsrechte verbinding tussen Den Haag en Scheveningen – de Scheveningseweg – was toen nog niet aangelegd. Dat gebeurde pas vorig jaar 335 jaar geleden in 1665, naar ontwerp van Constantijn Huygens (1596-1687). De klok heeft er al die tijd haar luidend werk naar behoren verricht, maar moest in de oorlogsjaren (7 oktober 1943) van de balk. Ver is de klok (gelukkig) niet gekomen, want zij kwam tijdens het transport terecht in de toen nog

maar net ingedijkte Zuiderzee. Daaruit werd zij na de oorlogsjaren opgehaald en weer 55 jaar geleden (29 juli 1946) teruggehangen om op de daartoe bepaalde tijdstippen tot op de dag van vandaag te galmen.

Het uurwerk

Het torenuurwerk heeft ook zo zijn geschiedenis. Het werd aangeschaft in 1614, maar had in 1658 een primeur. Toen werd de zgn. 'onrust' vervangen door een slinger, een voor het eerst toegepaste uitvinding van Christiaan Huygens (1629-1691), toevallig ook weer de zoon van bovengenoemde ontwerper van de Scheveningseweg. Eeuwenlang is de klok door achterenvolgende generaties opgewonden geweest, maar aan die opwindende baan – "pestbaan" hebben de opwinders als aantekening nog nagelaten – kwam 35 jaar geleden (1966) een einde toen het raderwerk werd vervangen door elektrische apparatuur.

Het carillon

Tussen de barse klokkengalm en de verfijnde precisie van het uurwerk is er intussen ook plaats voor de speelse klank van een carillon. Dat is er niet altijd geweest, maar hangt er in samenstel of beter samenspel – van 37

ste en voer 'op hoop van zegen'

*Vissersvrouw te Scheveningen
(foto auteur)*

klokken sedert 1975. Ter vergelijking: het carillon van de Haagse Grote of Sint Jacobskerk heeft er slechts 10 meer – 47 –, waarbij vermelding verdient dat het merendeel daarvan afkomstig is van de koninklijke en klokkengietende firma IJsbouts te Asten. En het toeval wil dat ook de voor de toren staande bronzen vrouw in klederdracht door deze firma is gegoten.

De kerk

Geen toren zonder kerk. Het belendende kerkgebouw – gotisch en driebeukig schip – dateert ergens vanuit de tweede helft van de 15e eeuw. Toen zijn de Scheveningers een eigen kerk gaan bouwen – zij moesten in de Grote Sint Jacob ter kerke – en dat zou dan moeten zijn geweest ter gelegenheid van de verzelfstandiging in 1466 – dit jaar dus ook al weer 535 jaar geleden – tot eigen parochie. Hardnekkige legende is dat de huidige kerk de opvolger is van een eerder

Toren begin 20e eeuw. Vanaf de kop van de Keizerstraat (coll. museum Scheveningen)

gebouw dat met de St. Elisabethsvloed in 1470 geheel in zee zou zijn verdwenen (en waarvan men de klokken nog steeds zou kunnen horen luiden wanneer bij storm het getij van ebbe is). Men leest de legende de kop ingedrukt: de loodzware grafzerk van de eind september 1469 in de kerk begraven Ysbrant Arents zou anders in de kerk niet te vinden zijn. Of het mocht zijn dat men juist ook die steen bij de legendarische herbouw vanuit zee zou hebben versjouwd, hetgeen niet aannemelijk is. Als de kerk open is – dat is hij niet altijd: men vervoegde zich bij de koster – dan moet men zeker naar bin-

nen gaan. Tegenover de 245 jaar oude preekstoel (rococo 1756) vindt men drie banken, bestemd voor de notabelen van weleer en waarbij elke bank is voorzien van in hout uitgestoken logo. De Magistraatsbank met de Haagse ooievaar, de Schuitengatmeestersbank met een zeilschip (het lijkt op een visserspink of bomschuit) en de Vuurbaakmeestersbank met de vuurbaak (men leze excursio III) anno 1698. Verder een prachtig koorhek uit 1662 en een dit jaar 210 jaar (1791) oud orgel dat, komend van Enkhuizen, deze maand 40 jaar geleden (20 april 1961) in gebruik werd genomen.

Visserkerk

De kerk was een visserskerk. En de visser was afhankelijk van en onderhevig aan de gevaren der zee. Hij viste en voer "op hoop van zegen" zoals dat bij het uitzetten van de netten steeds door de schipper werd uitgesproken en voor Herman Heijermans titel voor het gelijknamig toneelstuk is geweest. Het verbaast daarom niet dat van die gevaren der zee en de gevolgen daarvan – het na uitvaren ter visvangst niet meer terugkomen, maar 'blijven' op zee – de kerk de sporen draagt. Men vindt in één der muren een gedenkplaat die daaraan herinnert.

Het vissersmonument

Dat doet ook – maar dan driedimensionaal – het bronzen beeld van de vrouw in klederdracht, die de voet van de toren vanuit zee bezien markeert. Een betere plaats is niet denkbaar, want zij staat daar tegen de achtergrond van toren en kerk oog in oog met de zee, ter nagedachtenis aan de velen die vanuit huisgezin of familie daarop bleven. Op de sokkel leest men:

*DE ZEE, DIE STEEDS WEER NAM,
ZAL EENMAAL WEDERGEVEN
ALLEN DIE ZIJN GEBLEVEN
AAN HEM DIE EERST ONTKWAM
DE HEER VAN WIND EN WATER,
AAN CHRISTUS TRIOMFATER*

Het beeld is – de treffende gelijkenis zal toeval zijn – even hoog als de Neptunus uit excursio IV: 3,50 m. Verschil: het is niet van zink, maar van massief brons. Ontworpen en uitgevoerd door Gerard Bakker en gegoten door IJsbouts. De rest is afkomstig van de tekentafel van Cees van Harmelen: sokkel en muren van baksteen, bank van hout en de lichtarmaturen die haar plaats na zonsondergang moeten blijven markeren zijn van staal. Het monument werd door H.M. Koningin Beatrix onthuld op 10 november 1982 – in het jaar van ons Tweede Eeuwfeest dus 20 jaar geleden.

De klederdracht

Beschouwt men de vrouw op het eerste gezicht, dan heeft men meteen

Klederdracht van Scheveningen: hoofdjizer met gouden boeken, omslagdoek met hartspeld, zijden schort. Foto omstreeks 1935 (Jacoba Bruijn, 1919-1994)-coll.auteur

Toren en beeld te Scheveningen (foto auteur)

ook een beeld van de essentialia van de Scheveningse klederdracht: het hoofdjizer, de omslagdoek en de door de zeewind altoos naar achteren en dus landinwaarts waiende rok. Wij lopen geen grote kans meer om tijdens onze korte wandeling een heuse vrouw in de klederdracht van Scheveningen te ontmoeten. Blijkens een re-

cente telling droegen nog slechts 85 vrouwen de klederdracht. Maar zou dat wel het geval zijn, dan leert nader beschouwing dat het hoofdjizer bestaat uit een zilveren beugel, met aan elk van de twee einden een gouden ornament (zgn. boek), waarop twee gouden spelden met op de kop daarvan een parel (zgn. parelspeld). Over het hoofdjizer een 'blonde' muts van batist of – rouwdracht – van iets dikker stof en effen. De omslagdoek in kleur of – andermaal in rouwdracht – zwart, en uitsluitend in het eerste geval afgezet met een gouden broche of zgn. hartspeld. Om de hals tenslotte – maar alweer behoudens rouwdracht, want dan geeft het geen sier – een bloedkoralen snoer, aan de voorzijde bijeenverbonden door een gouden slot. De gouden oorbellen ontbreken evenmin. Onder de omslagdoek een jak, terwijl de zwarte rok (tibetstof) aan de voorzijde is afgedekt met een schort. De uitvoering daarvan varieert ook al weer al naar gelang het zondag is (effen zwart van zijde) dan wel het een doordeweekse dag betreft (smalle verticale lijnen/ruit in blauw en wit). De dracht houdt – of ik kan beter zeggen hield – daarbij rekening met de seizoenen: des winters werd het geheel omgeven door een schoudermantel, hetzij in kleur hetzij in zwart.

Symboliek

Het beeld brengt nu de klederdrachtelijke kleurenpracht, zoals die er eertijds in veelvoud is geweest, weer terug tot het eenkleurig groen van brons. Passende kleur in bronzen samsmelting van herinnering en gedachtenis aan hetgeen geweest is en verdwijnen zal. De vissersvrouw verenigt daarmee eigenlijk tweërlei symboliek in zich: de gebleven visser en de verdwenen klederdracht. Tegen de achtergrond van een eeuwenoude kerk en toren vormt daarmee de bronzen gestalte een bron van contemplatie wanneer wij straks – tegenover een 'blakke' zee – weer uitrusten op het terras van ons Paviljoen.

Henk Grootveld